

Kitap İnceleme / Book Review

SİNİR SAVAŞI , ASKERLER VE PSİKİYATRLAR

Ben Shephard, çev:Dilek Şendil, Evren Barın Egrik, Sinir Savaşı, Literatür Yayınları, İstanbul,

Birinci basım, Nisan 2006, 762 s. (ISBN: 975-04-0260-X)

İnceleyen: Funda UZUN ¹

Uzun, F. (2014). Sınır Savaşı, Askerler ve Psikiyatrlar –Kitap İncelemesi. *Nesne*, 2 (4), s.55-61.

Birinci dünya savaşının askerleri, savaşa son vermek için son savaşa katılmak zorunda olduklarını düşünüyordular. Tüm savaşları bitiren bir savaş...Bu ruhsal bir istekti. Savaşın altında yatan nedenlerden biri de bu istekti. Psikoloji; insan davranışlarının altında yatan nedenleri inceler. Halbuki, savaşın ruhsal yönünü anlatmak tarihçilerce genellikle önemsenmemiştir. ‘İnsanların şiddet içeren bir ortamda bulunduktan sonra yaşadığı travmatik deneyimler, psikanalitik kaygı incelemeleri için çok önemli olmuştur’(Sallecl, 2013). Savaş, en büyük travmatik olay olarak görülmektedir. ‘Travmatik olayların ardından insanların yaşadığı psikolojik problemler, son iki yüzyıl boyunca farklı biçimlerde adlandırılmıştır ve bu isimlerin birçoğu savaşlarla ilgilidir. Travmatik nevroz, kaygı nevrozu, korku nevrozu, bombardıman şoku bu isimlerden birkaçıdır.’ (Çırakoğlu, 2003). Buradan da anlaşılacağı gibi savaşlar klinik psikoloji biliminin gelişimine katkı sağlamıştır ve bunun doğal bir sonucu da askerlerin psikolojisinin incelenmiş olmasıdır.

Bu kitap, savaştaki acıların sivillerin yanında askerleri de etkilediğinin bir kanıtı olarak durur ve kitap bizi niçin savaşıyoruz sorusunun sorularak yanıtlanmasına itmektedir. Toplumun bireyin önüne koyduğu roller vardır, askerlik de bu rollerden biridir. Genel olarak askerlik tüm uluslarda en az değişiklik gösteren, en fazla aslını korumuş rollerden biridir. Sosyal olaylarda, psikolojik hastalıkların oluşmasında da ayrıca rol oynamaktadır. Savaş ise toplumlarda en büyük etkiyi yaratan sosyal olaydır. Yazar amacını şu satırlarla anlatmaktadır: "Sınır Savaşı her iki dünya savaşıyla Vietnam Savaşı boyunca ve sonrasında askerlerin psikolojik sorunlarının nasıl geliştiiğini araştırıp doktorların bu sorunlarla başa çıkmak için attıkları adımları anlatmaktadır."(ss. giriş 12).

Kitapta asıl anlatılan; savaşan askerlerde ortaya çıkan psikolojik rahatsızlıklar; bunların zaman içerisinde doktorlarca nasıl teşhis ve tedavi edildiği ve en genel bilgi ise savaşların psikoloji bilimine nasıl katkıda bulunduğudur. "Doktorlar, teşhis yazılarında savaşın insanda bıraktığı etkiyi mükemmel şekilde ifade etmekteydiler." (ss. giriş 16) dediği bölümde yazar, psikolojinin aynı zamanda

---

¹Özel Öğrenci, Harp Akademileri Komutanlığı, SAREN, Harp Tarihi ve Stratejisi Yüksek Lisans Programı, fnda.u(at)hotmail.com

tarih ve sosyal bilimlere de katkısının olduğunu okuyucuya hatırlatır. Kitap, 2006 yılında basılmış olmasına rağmen birinci dünya savaşının 100.yılı olması, günümüzde terör tehdidinin artması ve ABD'nin savaşan askerlerinin psikolojisiyle ilgili çalışmalarını akademik çalışmalarıyla ve sivil toplum örgütleriyle üniversitelerinde yaygınlaştırmasından dolayı gündemde olan bir konuyu işlemektedir. Örneğin;1917 de kurulan American Psychological Association (APA) yılda 6 kez 'Military Psychology' adlı dergisini çıkartmakta; Chicago'daki Adler okulunda da askeri klinik psikolojisi adlı doktora programı bulunmaktadır. Ayrıca yakın bir zamanda NATO genel karargahı, uluslar arası askeri personel tıbbi danışmanı Wynand Korterink de NATO dergisinin web sitesinde bu konuyla ilgili kısa bir belgesel sunmuştur.² Belgeselinde askerlerin %5'inin savaş alanında yaşamlarını yitirdiklerini söyleyerek konunun önemine değinmiştir. Konunun güncelliği bu açılarından önemlidir.

Kitaptan yararlanacak akademisyenlerin oldukça fazla olduğu düşünülmektedir. Psikolojinin nasıl geliştiği ile bulunan farklı tanı ve tedavi yöntemleri hakkında psikologlara ve psikiyatlara; muharebenin büyük savaşla dönüşümünü incelemek için de askeri tarihçilere yararlı olabilecek bilgiler sunduğu düşünülmektedir. Kitapta hissedilen bilimsel çıkarımsa; disiplinler arası çalışmaların birbirini desteklemesinin zorunluluğudur. Hegel'in tarih felsefesine göre "bütün tarihin ruhun tarihi" olduğu bilinmektedir. Tarih ile psikoloji bu yüzden birbirini desteklemelidir. Yazar, bu konularda geniş bir literatür sunmaktadır. Yazarın yöntemi bol bol alıntı yapmaktır; anılar ve günlükler tarih yazımında genellikle en az güvenilir kaynak olarak görülür fakat yazar bu boşluğu zengin literatürüyle doldurmuştur. Yazarın kullandığı bu alıntılar ve ikincil ağzından konuşmalar konunun anlaşılmasına da ayrıca katkıda bulunmuştur.

Kitap bir giriş bölümü ve 'güllerin şoku' diye adlandırılan bir önsöz ve ardından gelen 27 bölümden oluşmaktadır. Bu 27 bölümdeki başlıklar kronolojik sıraya göre verilmekte, fakat her bölümün içerisinde kendi içinde bir gelişme bölümü yer almaktadır. Her bölümün sonuç kısmı ise bir sonraki bölüme aktarılmaktadır. Yazarın akıcı bir biçimde ve belgesel tadında yazmasının, belgesel programları sunan bir tarihçi olmasından; bilimsel bulguları okuyucuyu sıkmadan aktarabilmesinde de bu özelliklerin etkilerinin olabileceği düşünülmüştür. Okuyucu belgesel izliyor havasına kapılabilir. Konunun incelenmesindeki zorluklardan söz edilecek olursa; insanların kötüyü incelemekten uzak durması, askeri çevrelerin genellikle bir ülkenin en halka kapalı kurumlar olmasından ötürü askerlerin

---

² <http://www.nato.int/docu/review/2014/war-medicine/WWI-WW1-Health-care-medicine/TR/index.htm>

psikolojik problemlerinin incelenmesinin askeri çevrelerce hoş görölmemesi akla gelmektedir. Bu alandaki eksikliğin sebepleri arasında saydığımız etkenler önemli yer tutabilmektedir.

Yazar giriş sahnesine öncelikle askeri doktorları koyar. "Askeri doktordular; görevleri, savaşın kazanılması uğruna 'savaş gücünü' ayakta tutmaktı." (ss.giriş 17) ifadesini kullanır. Bu cümlesi psikoloji biliminin savaşı incelemesindeki dönüşümünü görmemiz açısından başlangıçtır. Çünkü kronolojik olarak savaş ilerledikçe görülecektir ki; artık doktorlar sadece savaş gücünü ayakta tutmak için değil; askerleri iyileştirmek, savaşı bitirmek, bilime katkıda bulunmak için de çaba sarf etmeye başlamışlardır. Savaşan askerlerin bir an önce iyileştirilip cepheye tekrardan gönderilmesine dair baskılar neticesinde intihar eden doktor ve psikologlarında bulunduğu görülür.

Önsözde en çarpıcı psikolojik etki olan top atışına maruz kalmanın (gülle şoku diye tıbbi geçmiştir) askerlerde oluşturduğu etki anlatılır. Bu bölümde savaşın başlarında bu şokun psikolojik etkilerinin olmadığı sanıldığı, "1915 yılı boyunca bu konu İngiliz tıp fakültelerinde tartışıldı. 1913 Londra Kongresinde askeri tıbbı ayrılan bölümde sadece fiziksel rahatsızlıklara yer verildi. Oysa 1907 de Alman Tıp kongresinde Kriegneurosen (savaş nevrozu) ele alan raporunu izleme girişiminde bulunan olmadı. Bu ilgisizliğin sebebi Londra Kongresinde nörolog ya da psikolog bulunmamasında yatıyordu. Bu dönem boyunca verilen konferanslarda doktorların ele aldığı sorunlar ve sorulan sorular ilk kez psikolojik etkilerin de savaşa karıştığı yolunda kanıtlar aranmaya başlanmıştır." (ss.27) ifadeleri ile anlatılmıştır.

Kitabın tamamında doktorların teşhislerine yer verilmektedir. Psikiyatride; gülle şoku, savaş yorgunluğu (battle fatigue), TSSB(travma sonrası stres bozukluğu) denilen psikolojik rahatsızlıkların teşhisine yönelik evreler anlatılır. Ayrıca bu hastalıkların nasıl geliştiği, günümüz klinik psikolojisinde nasıl kullanılmaya başlandığının anlaşılması açısından da önemli olabilir. İncelenen yöntemler elektro terapi, psikanaliz, hipnoz ve psikoterapidir. Bazı tedavilerin işe yarayıp yaramadığını da ortaya koyar. Örneğin, yazar şok tedavisine karşılık psikanaliz yöntemini uygulamayı savunan Dr.William Rivers'in yöntemini insancıl bulur. Rivers, psikanalizi askeri tıpta ilk uygulayan kişidir ve Rivers'in, askerleri savaşa geri göndermek için şok tedavi yöntemine şiddetle karşı çıktığından bahsedilir. Bunun karşıtı olarak ta hastalarını tek bir seansla iyileştirmeye ant için Alman Kaufmann'ın uyguladığı elektro terapi yöntemi anlatılmaktadır. Yazar burada tarafsızca yaklaşır ve sadece doktorun bir hastasının nasıl öldüğünü, "Yalnız hastanın yeniden bu yöntemle travmaya maruz bırakılmasının ölümcül tehlike yarattığı sonradan anlaşıldı. Bavyera Piyade Alayından er Heidereich, sol eline felç indiği için Zweibrücken'deki Katolik rahibe manastırına yerleştirildi. Orada onu

tedavi eden Dr. Eggelhuleer, hastanın elektrik tedavisi sırasında kalp felcinden öldüğünü belirtti." (yazar burada Eggelhuleer'in kendi sözlerine de yer vermiştir)(ss. 159) ifadeleri ile anlatır.

Yazar, uzun çarpışmaları ve ağır bombardımanlarıyla tanınan Somme cephesindeki tıbbi gelişmeleri dördüncü bölümden itibaren(ss. 63); bilim insanları, doktorlar ve askerlerin savaşta görülen rahatsızlıkları psikolojik olarak yorumlamalarının başlangıcı olarak yazmaktadır. Savaş ilerledikçe doktorların bir insanın savaşta dayanma gücünün çok farklı nedenlere bağlı olduğunu görmeye başladığını; bu nedenlerin kişinin yaşadığı toplum, savaş hakkındaki görüşleri, diğer askerlerle ilişkileri vb. gibi nedenlere de dayanabileceğinin altını çizerek bize sosyal psikolojinin önemini hissettirir. Buna örnek olarak bu bölümde bir askeri doktorun erlere iş göremezlik raporu verme nedenlerini asker: "demoralize olma, siperlerde ölüleri taşırken çürüyen bedenler arasında soluk almak, üstü açık siperlerde uyumsuzluğun sürekli top ateşine maruz kalmak" (ss. 69) olarak sıralamıştır.

Yazar, Avrupalılar diye isimlendirdiği yedinci bölümde, savaşan devletlerin doktor ve psikiyatrlarının, ortaya çıkan semptomların psikiyatrik kökenli olup olmadıkları hakkındaki sorgulamalarını ve vardıkları kanıyı anlatmıştır. Aynı zamanda uygulanan bazı tedavi yöntemlerini ve nasıl sonuç verdiklerini de doktorların kendi sözleri ile ifade etmiştir (ss.153-175).

Bir sonraki bölüm olan sekizinci bölümde, tedavi tanısı ve yöntemleri hakkındaki bilimsel tartışmalara yer verilmiştir. Aslında bu bölüm, doktor ve bilim insanlarının konu hakkındaki farkındalıklarının başladığı ve arttığı bölümdür. Bu duruma örnek olarak alıntıladiğı askerin şu cümlesi en güzel örneği oluşturur: "Albay Rogers *'askerleri numara yapıyor sanıyordum ama sonra düşüncemi hemen değiştirdim, psikolojiden öğreneceğimiz çok şey var'* diyerek fikrini değiştirmiştir."(ss. 87).

Sosyal psikolojinin önemini görebileceğimiz satırlardan biri sekizinci bölümde şu cümlelerde geçer; "Anatomist Grafton Eliot Smith 'savaş bize psikonevrozun bulunan ortamın yeterince zorlamasına bağlı olarak herkeste ortaya çıkabileceği gerçeğini göstermiştir. Psikonevrozun oluşumunda kalıtsallık kuşkusuz yer alır ancak sosyal ve maddi çevrenin rolü çok daha fazladır." (ss. 179).

10.bölümden sonraki bölümler tedavilerdeki başarıların arttığını gösteren örnek vakaların anlatılmasına ayrılmıştır (ss. 245).

16.bölüm, kitabın en önemli bölümlerinden biridir (ss.375-386). Bu bölümde Harp okullarındaki eğitime örneklerle yer verilmiştir. Savaşa katılan ulusların harp

okulu eğitmenlerinin psikolojik olarak askerlerini savaşıa nasıl hazırladıkları anlatılmaktadır. Bu okullardaki öğretmenlerin temel işlevlerinin psikolojik olduğunu belirtir (ss.381). Yazar burada öğretmenlerin deneysel psikolojiyi de kullandıklarını örneklerle gösterir. Öğretmenlerin görevlerinin askerleri savaşıa psikolojik olarak hazırlamak ve savaşı ruhunu kazandırmak olduğunu örneklerle okuyucuya göstermektedir. Bireyin davranışını incelemeden önce onu davranışa iten felsefi düşünce ve ruh halini anlamak çok önemlidir. Bu sebeple bu bölümde çeşitli ulusların harp okulu eğitmenlerinin psikolojik olarak askerlerini savaşıa nasıl hazırladıkları anlatılmaktadır. Kitabın bu bölümü askeri tarihçilere savaşı tarihini yalnızca muhabereden ibaret görmemeleri gerektiğini hatırlatmaktadır.

Bundan sonraki bölümlerde savaşı esirleri, Vietnam savaşı ve sonrası dönem anlatılmaktadır. Vietnam ile ilgili olan en önemli anlatı; TSSB kavramının doğuşu ve APA'nın işlevidir. Bu savaştan sonra travma bilinci yaratıldığının, psikiyatrinin toplumsal rolünü ve toplumun akıl sağlığını algılama biçimini yeniden tanımlamada 20.yy.daki hiçbir savaşın Vietnam kadar etkili olmadığının altı çizilmektedir (ss.582).

Sonuç bölümünde artık psikiyatrların travmanın önemini fark ettiklerini ve geçmişte korkuyu dile getirmenin ve çekinmenin kültürel bir norm kabul edilirken, artık genç kuşakların stresi hayatın bir sorunu olarak görmeye başlamasıyla bugünün askerlerinin savaşılardan psikolojik olarak etkilendiklerinin görölmesinin kaçınılmaz olduğuna değinir. "Askeri psikiyatride en iyi düzeyse grup psikolojisinin ilkelerini kavrayan subaylar tarafından yerine getirildiğini"(ss. 655) ifade ederek, sosyal psikolojinin savaşın anlaşılmasındaki önemine bir kez daha dikkat çeker. Kısa bir savaşı anısıyla söze başlayan yazar yine bir anı ile cümlelerini bitirir.

Kitapta görsel materyal olarak etkileyici birkaç fotoğrafa da yer verilir. Avrupalılar geçmişte ve bugün savaşı tüm yönleriyle incelemiş, askerlerle ilgili anıları ve bireysel yaşamlarıyla ilgili konuları da gündeme getiren yazılar yazmışlar ve bunları internet ortamında da dile getirmişlerdir. Bugün dünya savaşılarıyla ilgili pek çok internet sitesi ve hayli zenginlikte fotoğraflar vardır. Bu fotoğraflar askerlerin psikolojik hallerinin, savaşın psikolojik sebeplerinin anlaşılması açısından son derece önemli olduğu düşünölmektedir. Bu nedenler kitapta yer alan fotoğraflar, konunun içeriği açısından etkileyici olmuştur. Hipnoterapi ve zeka testlerinin uygulandığı fotoğraflardan, gülle şoku yaşıayan bir askerinin fotoğrafına, cephedeki savaşı stresini anlatan fotoğraflara ve bazı doktorların fotoğraflarına da yer verilmiştir.

Özetle; söz konusu kitap, genel olarak psikoloji biliminin savaşılardan nasıl etkilendiğini ve bu etkilerin günümüzde de geçerli olduğunu anlatmaktadır. Tarih

kitaplarında savaşların somut sebep ve sonuçlarının yanında savaşın psikolojik etkilerine de yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Savaşan askerlerin psikolojisinin incelenmesi konusundaki boşluk klinik psikoloji biliminin gelişmesi ile doldurulmaktadır. Kitapta bunu ikna edici bir şekilde görmekteyiz. Öyle ki savaştaki psikolojik yıkımların oranlarının klinik psikoloji ve psikiyatri bilimindeki gelişmelerle ikinci dünya savaşında neredeyse yarı yarıya azaldığını görmek ilgi çekicidir (Özdemir, 2010). Bu kitap, bu gerçeğin gelişim aşamalarını betimleyici bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Kaynaklar

- Çırakoğlu, O. C. (2003). Uzun süren bir savaş: travma sonrası stres bozukluğu, *PIVOLKA*, Savaş özel sayısı, s.20
- Özdemir, B. (2010). Savaş stres reaksiyonlarının tarihsel gelişim süreci, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9, GATA, Harp Psikiyatrisi bilim dalı, Ankara.
- Salecl, R. (2013). Kaygı üzerine, ,çev:Barış Engin Oksay, Metis yayıncılık, s.152